

Osmanlı Dönemi Erzurum'da Kamuya Ait Bazı Binaların Sigortalanması Süreci

The Process of Insuring Some Public Buildings in Ottoman Erzurum

Yunus

ÖZGER

Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi, Yozgat, Türkiye
e-mail: yunus.ozger@bozok.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 29.12.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.03.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Yunus ÖZGER
yunus.ozger@bozok.edu.tr

Atf /Cite this article:

Özger, Y. (2023). Osmanlı Dönemi Erzurum'da Kamuya Ait Bazı Binaların Sigortalanması Süreci. *ETÜT Dergisi*, 1-8.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Kamu binaları kısaca devlete ait hizmet binaları olarak tanımlanır. Osmanlı'da kamuya ait yapıların sigortalanması ilk defa 1901 yılında gündeme geldi. Esasen Osmanlı'nın sigorta sektörüyle tanışması, Avrupa'ya nazaran oldukça geç dönemde gerçekleşti. 19. Yüzyılın sonlarında ilk defa İstanbul merkezli bir sigorta şirketi kuruldu. Başta İstanbul olmak üzere bütün Osmanlı şehirlerinin en büyük korkusu yangınlardı. Kamu binalarının sigortalanması düşüncesi de yangın tehlikesinden korunmak için geliştirildi. İlgili bakanlıkların teklifleri üzerine hükümet tarafından bu doğrultuda kararlar alındı. Nihayetinde kamu binaları sigortalanmaya başladı. Bu bağlamda diğer pek çok şehir gibi Erzurum'da da devlete ait bazı binalar sürece dâhil oldu.

Bu makalede 1905-1912 yılları arasında Erzurum şehir merkezinde sigortalanmış kamu yapıları hususu ele alındı. Bu evrede ilk olarak 1905'te Erzurum İnas Rüştüyesi (kız ortaokulu binası), ardından 1906'da Erzurum İdadisi binası ve son olarak 1912'de Erzurum Hükümet Konağı binası sigortalandı. Kız ortaokulu Union Sigorta Şirketi tarafından sigortalandı. Diğer iki kurum binası ise Osmanlı Sigorta Şirketine sigorta ettirildi. Genel olarak kamu binalarının sigortalanmasında birinci etken yangınlardı. Bununla beraber 1901 Erzurum depreminin yol açtığı yıkım ve yaşanan kayıplar da sigorta faaliyetlerindeki artışa dolaylı yoldan tesir etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Binaları, Sigorta, Erzurum İdadisi, Erzurum Hükümet Konağı, Yangın

Abstract

Public buildings are briefly defined as government-owned service buildings. Insurance of public buildings in the Ottoman Empire came to the fore in 1901 for the first time. In fact, the Ottoman's introduction to the insurance sector took place quite late compared to Europe. At the end of the 19th century, an Istanbul-based insurance company was established for the first time. The biggest fear of all Ottoman cities, especially Istanbul, was fires. The idea of insuring public buildings was developed to protect against fire hazards. Upon the proposals of the relevant ministries, the government took decisions in this direction. Eventually, public buildings began to be insured. In this context, like many other cities, some state-owned buildings were also included in the process in Erzurum.

In this article, the issue of public buildings insured in Erzurum city center between 1905 and 1912 has been taken into consideration. In this period, firstly, the girls' secondary school building in 1905, then the Erzurum High School building in 1906 and finally the Erzurum government office building in 1912 were insured. Erzurum girl secondary school is insured by the Union Insurance Company. The other two public buildings were insured by the Ottoman Insurance Company. In general, the first factor in the insurance of public buildings was fires. On the other hand, the destruction and loss resulted from the 1901 Erzurum earthquake also affected indirectly the increase in the insurance industry in Erzurum.

Keywords: Public Buildings, Insurance, Erzurum High School, Erzurum Government Building, Fire

Giriş

Kamu binaları terimi, Osmanlı literatüründe “*mebâni-i emiriyye*” (BOA, ŞD. 146/60; BOA, BEO. 3122/234144; BOA, ML. EEM, 1327/29) ve *emâkin-i emiriyye* (BOA, YB.021. 84/344; BOA, DH. MKT, 1660/76; BOA, ŞD. 2670/13) şeklinde ifade edilir. Özel mülkün dışında kalan ve devlete ait yapıları tanımlar. Mektepler, hastaneler, hükümet konakları gibi kurum ve kuruluş binaları bunlar arasında ilk akla gelenlerdir. Esasen söz konusu yapılar, birer mekân olarak da tanımlanır. Sosyolojik açıdan mekân; mutlak, kutsal, tarihsel ve soyut olmak üzere birkaç grupta ele alınır ve “*mekân sosyolojisi*” çerçevesinde incelenir. Teorisyenler, üretim biçiminin geçmişten günümüze mekânı şekillendirdiği tezini savunurlar. Avcı ve toplayıcı topluluklardaki paylaşılan yerleri mutlak mekân olarak tasvir ederler. Mutlak mekânın bir süre sonra eskiden yaşanan yerlere özenilerek hazırlanan Mısır piramitleri ya da Yunan tapınakları gibi kutsal mekânı doğurduğunu ileri sürerler. Tarihsel mekânın ise mutlak ve kutsal mekânın parçalanması neticesinde, onun kalıntıları üzerinde tesis edildiğini ifade ederler (Ghulyan, 2017: 4-10). Bazen mekân, zaman kavramıyla birlikte ele alınır. Zaman olgusu, mekândan daha fazla önem atfedildiği için eleştirilir. Mekânın, sabit ve hareketsiz olduğu, zamanın ise üretken ve zengin olduğuna vurgu yapılır (Ritzer, 2019: 312). Bu nazariyeye karşı çıkan Lefebvre ise mekânın canlı olduğunu, yaşadığını, yaşattığını, ürettiğini ve üretildiğini ileri sürer (Şentürk 2014: 85; Lefebvre’den naklen).

Mekân ile onun inşa edildiği yerleşim merkezi olan kentin gelişimi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Kentin en işlek ve görkemli yerleri, kamu mekânları için seçilir. Bu yönüyle devlet gücü sembolize edilmeye çalışılır. Osmanlı’da da durum bundan farklı değildir. Tasarlanarak inşa edilen kamu binaları için yapılan mekânsal tercih, lokasyonu toplumsal iletişimin önemli merkezlerinden biri haline getirir. Sembolik etkileşim gücünü ihtiva eden mekânlar, yüklenen bütün fonksiyonlarıyla mekânın sadece bir mekân olmadığı tezini haklı çıkarır.

İnşası üzerinden geçen belirli bir süre sonra tarihi mekân niteliği kazanan yapıların muhafazası, tarihsel ve kültürel mirasın aktarılması açısından zorunlu hale gelir. Ancak burada mekânın inşa malzemesini de hatırdan çıkarmamak gerekir. Osmanlı yapı inşasında ahşap ve kargir (taş bina) uygulaması öne çıkan iki unsurdur. Tarihi mekânların ya da kamusal hizmet sunan binaların korunmasına yönelik muhtelif dönemlerde önleyici tedbirlere başvurulduğu bilinir. Ancak en büyük risk olan yangınlardan korunmak pek de mümkün olamaz. Özellikle başkent İstanbul’un ahşap yapı teknolojisi, yangınlara adeta davetiye çıkarır durumdadır. Çıkan yangınlarda tahrip olan binlerce yapı sonrasında Edirne’nin sudan, İstanbul’un yangından yok olacağı düşüncesi halk arasında kanıksanır (Erederdi, 1998: 21). Bu gerçekliği biraz geç de olsa fark eden devlet, zararı en aza indirmek amacıyla II. Abdülhamid devrinde kamu binalarını sigortalatma projesini başlatır. Aşağıda önce bu süreçten söz edilecek ardından çalışmanın esas konusu olan Erzurum’da sigorta ettirilen kamu binalarına geçilecektir.

1. Osmanlı’da Devlete Ait Yapıların Sigortalanması Meselesi

Osmanlı’da kamu binalarının sigortalanması süreci, İstanbul merkezli ilk sigorta şirketi olan Osmanlı Sigorta Şirket-i Umumiyesinin kuruluşu ardından mevzubahis oldu. Yabancı sigorta şirketlerinin piyasadaki yerini alması ve onlarla rekabet edebilmesi için devlet tarafından desteklenen şirket, 1893’te faaliyete başladı. 1900’de Mısır’da Port-Said Limanı’nda yaşanan bir gemi kazası ardından kamuya ait malzemelerin sigortalanarak sevk edilmesi meselesi gündeme geldi. Bir süre sonra Ekim 1901’de devlete ait binaların, yangın tehlikesine karşı Osmanlı Sigorta Şirketi tarafından sigortalanması fikri tartışmaya açıldı. Sadrazam tarafından konuyla alakalı tezkireler gönderildi. Bunun üzerine ilgili nazırlıklar kendi bünyelerinde çalışma başlattı. Maarif Nezareti, 24 Temmuz 1902’de vilayet merkezlerindeki idadi binalarının sigorta ettirilmesi kararını duyurdu (Özger, 2017: 164-186).

Maarif Nezaretinin çalışmaları neticesinde hükümet, sigortalı ve sigortasız kamu binalarıyla ilgili önemli verilere ulaştı. Sonraki merhalede sigortasız binaların diğer şirketlere tercihen Osmanlı Sigorta Şirketince sigortalanmasını istedi. Bu bağlamda Erzurum Vilayeti de gerekli çalışmayı yaparak istenilen bilgileri İstanbul’a ulaştırdı.

2. Erzurum'da Sigorta Şirketlerinin Faaliyetleri ve Sigortalanan Kamu Binaları

Erzurum yöresinde sigorta konusuyla dolaylı ilişkili şimdilik en eski vesika 1861 tarihli'dir. Yanko isimli bir tüccar, bu tarihte Trabzon'da ikamet eden Çalkos oğlu Larik'e verilmek üzere posta ile 8000 kuruş değerinde altın göndermiştir. Ancak postaya yolda eşkıyalar saldırmış ve Yanko'nun parasını da gasp etmişlerdir. Bunun üzerine Yanko, devlete başvurarak, diğer tüccarın zayi olan emanetlerinin hazineden karşılandığı gibi kendi parasının da ödenmesini talep etmiştir. Kurumlar arası yapılan yazışmalar neticesinde, Yanko'nun sözünü ettiği emaneti sigortasız olarak gönderdiği anlaşılmıştır (BOA, A. MKT, NZD 465/40).

İncelenen dönemde Erzurum vilayetinde sigorta sektöründe aktif rol oynayan iki şirkete tesadüf edilmektedir. Bunlardan biri, devlet tarafından desteklenen ve pozitif ayrımcılığa tabi tutulan ve bu yönüyle hemen her yerde aktif faaliyetleri bulunan *Osmanlı Sigorta Şirketi* idi. Diğeri ise *Union France Hayat Sigortası* adlı yabancı bir sigorta şirketi idi. Sözü edilen Union şirketi, Sivas, Konya, Ankara gibi şehirlerde olduğu gibi Erzurum'da da teşkilatlanmaya önem vermekteydi. Şirket memurları Erzurum'da faaliyet göstermekteydi. Nitekim 1904 senesinde şirketin memuru Ohannes oğlu Karabet, İstanbul'a gitmek için Rusya'nın Erzurum konsolosu aracılığıyla mürur tezkiresi aldı (BOA, DH. TMİK.M, 171/20. 1905'te sigortalı işlemler yapan şirketin faaliyetleri sonraki dönemde ise kısıtlandı. Ecnebi sigorta şirketlerin icraatlarını kontrol altında tutma politikası gereği, aslen Avusturyalı olan Mösyö Jul Pot ve şirketin diğer seyyar memurlarına Osmanlı vatandaşı olmadıkları gerekçesiyle faaliyet izni verilmedi (BOA, DH. ŞFR, 388/73). Hal böyle olunca sonraki dönemde Osmanlı Sigorta Şirketi, yörede tek alternatif sigorta şirketi haline geldi. Öte yandan maden sektörü gibi hayati risk taşıyan işlerde çalışan bazı Erzurumluların hayat sigortası yaptırdıkları da tespit edilmektedir. Mesela Erzurum'un Kisha köyü sakinlerinden Osman Bektaş oğlu Mehmed bunlardan biridir. İş kazasında hayatını kaybettiğinde, hayat sigortasından elde edilen hakların teslimi için yazışmalar yapılarak varisleri arandı (BOA, HR. UHM, 355/76).

Kamuya ait binaların yangın riskine karşı sigorta ettirilmesi süreci doğrultusunda, Erzurum vilayet merkezinde inas rüştiyesi, idadi binası ve hükümet konağı olmak üzere üç önemli kurum binası sigorta ettirildi.

Erzurum İnas Rüşdiyesi (Kız Ortaokulu) Binasının Sigortalanması

Erzurum İnas Rüşdiyesi adıyla bir kız ortaokulu, ilk defa II. Abdülhamid döneminde açıldı. Okulun inşasında dönemin Erzurum valisinin büyük gayretleri oldu. Mektep binası, toplanılan yardımlarla satın alınıp, tamir edilmek suretiyle eğitime hazır hale getirildi (BOA, MF. MKT, 123/94). Erzurum Maarif Müdürü Tevfik Efendi'nin Maarif Nezaretine gönderdiği 11 Ocak 1891 tarihli resmi yazıdan anlaşıldığına göre, inşaatı tamamlanan ve eşyaları ikmal edilen okulun sadece hüsnühat muallimi eksikliği vardı. Resmi açılışın yapılabilmesi için muallim olarak görevlendirilen Tatarzade Mehmed Efendi'nin memuriyetinin onaylanması için bir süre beklenmesi gerekti (BOA, MF. İBT, 26/108). Ödenecek maaşın finansman problemi çıkınca atama gecikti. Yeni bir maaşın tahsisini uygun bulmayan Maarif Nezareti, rüştiye olarak açılması planlanan okulun iptidai mektebi olarak hizmet vermesini istedi (BOA, MF. MKT, 124/65). Ancak valilik, buranın kız rüştiyesi olmasında ısrarcı davrandı. Nihayetinde halkın yardımlarıyla eksiklikler tamamlandı ve 5 Şubat 1891 Perşembe günü yapılan törenle eğitime başlandı (BOA, MF. MKT, 125/116; BOA, MF. İBT, 27/17).

Mektep binası 1901 Erzurum depreminde büyük zarar gördü ve kullanılamaz hale geldi. Talebelerin eğitim öğretime devam edebilmeleri için hükümet konağı yakınlarında yeni bir yer bulundu ve aylık 100 kuruşla burası kiralandı (BOA, MF. MKT, 617/23). Binaanın tamiratına ise ancak üç yıl sonra başlanabildi. Mektep için elverişli olmayan kısımları yıkıldı ve yaklaşık 4.800 kuruş maliyetle tamiratının yapılması hususu vilayet meclisinde kararlaştırıldı (BOA, MF. MKT, 814/68). Erzurum Valisi Nazım Bey, okulun tamiratının geçici bir çözüm olacağını düşünmekteydi. İleride mükemmel bir rüştiye binası inşa edildiğinde; tamir edilen yerin iptidai mektep olarak kullanılmasını planladı. Ancak Vali Bey'in bu planı öyle anlaşılıyor ki bütçe yetersizliğinden dolayı akamete uğradı. Nitekim daha sonra 1909'da mevcut inas rüştiyesine bir iptidaiye şubesi ilave edildi (BOA, MF. İBT, 254/56).

Erzurum İnas Rüştüyesinin tamir edilerek eğitime devam ettiği binasının sigortalatılması meselesi, 13 Mayıs 1905'te gündeme geldi. Kararın alınmasında 1901 depreminin etkisi muhtemeldir. Çünkü 8 Kasım 1901'de meydana gelen Erzurum depreminde, mezkûr okul tahrip oldu ve kullanılamaz hale geldi (BOA, MF. MKT, 591/15). Erzurum Maarif Müdür Vekili Memduh Efendi, okulun sigorta ettirilmesiyle ilgili gelişmeleri Maarif Nezaretine bildirdi. Memduh Efendi, süreci daha önce Erzurum'da görev yapan ancak sonradan Yanya Maarif Müdürlüğüne atanan Mahmud Celaleddin Bey'in başlattığını ifade etti. Müdür Bey, okulun sigorta edilmesinin Erzurum'un iklim koşullarıyla doğrudan ilgili olduğuna vurgu yaptı. Erzurum'un şiddetli kış mevsimi yaşamaması nedeniyle okulun odaları ve dersliklerinde yılın on ayında soba kullanıldığına ve bundan dolayı yangın riskinin kat be kat fazla olduğuna değindi (BOA, MF. MKT, 877/15). Sorunun çözümü ve okulun yangın risk ve tehlikesinden korunması için yörede etkin olan Union Sigorta Kumpanyasıyla görüşmeler başladı. Şirketin Erzurum temsilcisiyle yapılan müzakereler sonrasında okul, yıllık yarım Osmanlı lirası ücret karşılığında toplamda 250 Osmanlı lirasına sigorta ettirildi. Okulun sigorta gideri ise "evkaf-ı münderise" (Köksal, 2019: 27) bütçesinden karşılandı. Böylece ilk defa Erzurum'da bir devlet binası sigortalanmış oldu. Erzurum İdadisi ise onu takip etti.

Erzurum İdadi Mektebinin Sigortalanması

Sultan II. Abdülhamid'in vilayet merkezlerinde idadi mekteplerinin açılması yolundaki talimatı sonrasında ülkenin muhtelif şehirlerinde idadi mektepleri inşa edildi (Karataş, 2010: 232). Bunlardan biri de Erzurum Mektebi İdadisi idi. Okulun inşaatı 1890'da tamamlanarak resmi açılışı yapıldı (BOA, MF. MKT, 121/26).

Okulun sigortalanma süreci, Osmanlı Sigorta Şirketinin Erzurum acentesinin maarif müdürüyle görüşmeler yapmasıyla başladı. Esasen bu görüşme, 1901 depremi ve 1902 yangınının etkisinde gerçekleşti. Aşağıda bahsedileceği üzere 1902'de hükümet konağında çıkan yangın, kurum binalarının sigortalanmasına kapı araladı. Sigorta işlemi öncesinde binanın yangın tertibatı eksikleri giderilmeye çalışıldı. Bu bağlamda maarif müdürünün çabaları neticesinde Erzurum İdadisi için bir adet yangın tulumbası temin edildi (BOA, MF. MKT, 833/37; BOA, MF. MKT. 779/3). Aynı durum hemen hemen ülke genelindeki bütün idadi binaları için geçerliydi. Üsküp'ten, Amasya'ya, Selanik'ten Bağdat'a ülkenin dört bir yanında idadi binaları sigortalı hale getirilmekteydi (BOA, DH. MKT, 1580/59; BOA, MF. MKT, 238/48, 396/44, 400/48, 607/35, 630/4).

Erzurum İdadi Mektebi binası da bu zincirin bir halkasıydı. Osmanlı Sigorta Şirketi mümessiliyle sigortacılık uygulaması esaslarına uygun biçimde değerlendirmeler yapıldı. Ardından içindeki eşyalarıyla birlikte toplam sigortaya esas değer, 6.000 Osmanlı lirası olarak hesaplandı. Bu değer üzerinden yıllık %8 para mukabilinde sözleşme imzalandı ve buna karşılık Erzurum Maarif Müdürlüğü okulun sigorta ücreti olarak her yıl 12 Osmanlı lirası ödemeyi taahhüt etti. Acente ile şirketin İstanbul'daki genel merkezi sözleşme esaslarını müzakere etti. Nihayetinde 19 Nisan 1906 tarihinden itibaren başlamak üzere okul sigorta edildi (BOA, MF. MKT, 932/52). Erzurum İdadisinin sigortalanma işlemi öyle anlaşılıyor ki sonraki yıllarda da sürdürüldü. Nitekim 1909 yılında Maarif Nezareti ile Maliye Nezareti arasındaki yazışmalardan okulun sigorta bedelinden söz ediliyor (BOA, MF. MKT, 1125/20). Böylece 1905'te sigortalanan Erzurum İnas Rüştüyesinin ardından yaklaşık bir yıl sonra ikinci bir okul daha sigortalanmış oldu. Sonraki tarihlerde ise hükümet konağının sigortalanma süreci başladı.

Erzurum Hükümet Konağının Sigortalanması

Erzurum Hükümet Konağı, 1827-28'de Said Galip Paşa'nın valiliği döneminde inşa edildi. Ancak ileriki yıllarda kullanılamaz duruma geldiğinden, II. Abdülhamid devrinde 1896'da adeta yeniden yapıldı. 1902'de ise büyük bir yangın sonrası tahrip oldu. İşlerin aksatılmadan icrası için kurum çalışanları farklı binalara yerleştirildi. Konağın karşısında, valilerin ikameti için tahsis edilmiş bulunan belediye konağı, bir süreliğine hükümet konağı olarak kullanıldı. Konağın ahşap bölümleri, 1915'te Ruslar tarafından yakıldı ve 1920'de yapılan onarımla eski yangın izleri tamamen ortadan kaldırıldı (Karataş, 2010: 61.)

Erzurum Hükümet Konağının sigortalanma sürecinde iki önemli etken vardı. Birisi yukarıda kısaca bahsedilen 1901 depremi, diğeri ise 1902'de yaşanan yangın hadisesi idi. 6 Temmuz 1902'de konağın muhasebe kısmından başlayan yangın kısa sürede genişledi, olağanüstü söndürme gayreti gösterilmesine rağmen adliye ve askeriye heyetlerinin bulunduğu daireyle beraber konak tamamen yandı (BOA, DH. MKT, 537/15). Konağın bitişiğinde yer alan dükkânlar da tahrip oldu. Bunlardan dördü kullanılamaz hale geldi, 18'i ise kısmen zarar gördü. Mektubi kalemi ile meclis-i idareye ait evrakın bir kısmı da yok oldu. Diğer dairelere ait olanlar ile mahkemeye ait evrakın büyük kısmı ve maliyeye ait kasalar ise kurtarıldı. Ziraat Bankasına ait evrakın kurtarılması için büyük çaba gösterildi.

Devlet işlerinin aksamaması için idare, hemen tedbir alma cihetine gitti. Ertesi gün adliye dairesi için uygun bir yer bulunarak, adliye memurları göreve başlatıldı. Diğer daire memurları ise kiralanın hanelere yerleştirilerek işlerin devamı sağlandı (BOA, DH. MKT, 537/15). Erzurum Valisi Nazım Bey'in gayretleri neticesinde yangının çıkış sebebi araştırıldı ve herhangi bir kasıtlı yangın bulgusuna ulaşılamadığı rapor edildi (BOA, DH. MKT, 537/15). Detaylı tetkikte yangının çıkış mahallinin, muhasebe dairesine ait defterdarlık odasının bitişiğindeki kahve ocağı konulan yer olduğu anlaşıldı. Bacadan çıkan yangının daha sonra tavana sıçradığı tespit edildi.

Kamu hizmetlerinin aksatılmadan yürütülebilmesi ve işlemlerinin oradan icrası amacıyla Pastırmacı Hanı bir yıllığına kiralandı (BOA, ŞD. 2727/38). Kira parası, konakta hizmet veren dâhiliye, adliye, şeriye, maliye, jandarma, nafia, orman, maarif, defter-i hakani, baytar ve polis daireleri arasında paylaştırıldı (BOA, İ. DH, 1410/29). Dairelerin birbirine uzak oluşu, hükümet dairelerinin tamamının bir arada olamayışı ve kira fiyatlarının yüksekliği yeni bir sorun ortaya çıkardı (BOA, DH. MKT, 559/23). Bunu çözmek ve devlet işlerinin aksamadan icrasını temin etmek için yeni bir konak inşası düşüncesi hâsıl oldu. Maliye Nezareti, yaptırdığı çalışma sonrasında yeniden bir konağın inşasının 850.000 kuruş maliyeti olabileceğini hesapladı (BOA, BEO. 2312/173340). İnşa masrafı da ilgili daireler arasında paylaştırıldı (BOA, ŞD. 2742/27). Mesela dâhiliye dairesinin payına 214.270 kuruş düştü (BOA, İ. DH, 1426/13). Konağın yeniden inşası gibi dairelerin tefrişi de bütçe sorunlarıyla karşılaştı. Bu nedenle adliye dairesi örneğinde olduğu gibi, bazı dairelerde odalar yeniden yapılıırken, bazıları ise tamiratla kullanılabilir hale getirildi (BOA, İ. AZN, 70/40). Böylece içindeki eşyasıyla beraber yanmış olan Erzurum Hükümet Konağı, toplamda 15.000 lira sarf edilerek yenilendi. Odaların tefrişi için de yaklaşık 1.000 lira masraf edildi. Ve yeniden hizmet verir hale getirildi.

Konağın sigorta edilmesi süreci de bu acı yangın tecrübesi ardından tamirat ve tefrişat yapılması esnasında gündeme getirildi. Bu tarih aralığı aynı zamanda İstanbul'da büyük Çırağan Sarayı yangını sonrasına denk gelmişti. Söz konusu yangının ardından devlete ait binaların ivedilikle sigorta ettirilmesi ve sürecin hızlandırılması istenmişti.

1 Haziran 1912'de maliye nazırı müsteşarı imzasıyla bütün vilayetlere birer tebligat gönderildi ve kamu binalarının belirlenen şartlar muvacehesinde sigortalanması sürecinin hızlandırılması istendi. Bu bağlamda her bir vilayette bulunan başta hükümet konakları olmak üzere kamuya ait sağlam ve yenilenme ihtiyacı bulunmayan bütün binaların durumlarının tespit edilerek krokiler halinde İstanbul'a iletilmesi talep edildi. Ayrıca örnek kroki gönderilerek, vilayetlerdeki kamu binalarının bu esas üzere yazılmaları ve harita edilmeleri istendi (BOA, DH. MB.HPS, 26/5). Maliye Bakanlığı, ülkedeki sigorta ettirilmesi gereken bütün kamu binalarının sayısını belirlemek istiyordu. Böylece bütçeden ne kadar harcama yapılacağı da planlayacaktı (BOA, DH. MB. HPS, 26/5).

Vilayetlere gönderilen tebliğin ardından Erzurum Valisi Mehmed Emin (Yurdakul) Bey, derhal harekete geçti. Dâhiliye Nezaretinin kamu binalarının sigortalanması hususunu tanzim eden emrinin çok isabetli bir husus olduğuna değindi. Ancak bu emrin Erzurum'da uygulanmadığını üzüntüyle bildirdi (BOA, DH. MB. HPS, 26/5). Özellikle hükümet konağının durumuna vurgu yaptı. 1902'de yangında harap olduğundan, 15 bin lira harcanarak yeniden inşa edildiğinden, mefruşat için de yaklaşık 1000 lira masraf yapıldığından söz etti. Devamında aynı felakete yeniden karşılaşmamak ve zararı en aza indirmek üzere eşyalarıyla beraber bir an önce sigorta ettirilmesinin gerekliliğini bildirdi (BOA, DH. MB. HPS, 26/5). Böylece sigorta gerekçesini net olarak ortaya koydu.

Mehmed Emin Bey, mefruşatıyla birlikte 16.000 liraya yeniden inşa edilen konağın, herhangi bir yeni felaket durumunda hazineye iki kat yük getireceğini söyledi. Bunu önlemenin tek yolu ise konağı uygun fiyatla sigortalamaktı.

Sigorta işlemleri için şehirde faaliyetleri olan Osmanlı Sigorta Şirketinin direktörü Dikranyan Mardiros Efendi ile temasa geçilmesini sağladı. Direktörden mefruşatıyla beraber konağın sigorta maliyetinin hesaplamasını istedi. Şirketin iç tüzüğü gereği direktör, durumu İstanbul'daki genel merkeze bildirdi. Mardiros Efendi, şirket yönetimiyle görüşme yaptıktan sonra tekliflerini valiliğe ilettiler. Buna göre mefruşatıyla birlikte konak için 16.000 lira değer biçildi ve bunun üzerinden hesaplama yapıldı. Nihayetinde lira başına yıllık 15 para sigorta bedeli verilmek şartıyla anlaşılabilceğini bildirdi. Bu hesaba göre konağın sigorta gideri toplamda 6000 kuruşu yani 60 lirayı bulacaktı. Dâhiliye Nezareti, teklifi derhal Maliye Nezaretine bildirdi. Bakanlık, diğer şehirlerde olduğu gibi Erzurum Hükümet Konağının da sigortalanması sürecinin dikkate alınacağını bildirdi (BOA, DH. MB. HPS, 26/5). Erzurum Valiliği de sigorta bedelinin sarfına izin istedi (BOA, DH. MB. HPS, 26/5).

Arşiv kayıtlarında poliçeye ulaşamadığı için sigortanın sadece bir yıllık mı daha fazla mı olduğunu tespit etmek mümkün olmadı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Erzurum Rus istilasına uğradığında hükümet konağı Ruslar tarafından yakıldı (BOA, ML. EEM, 1328/24). Yeniden imarı ve tamiri için çalışmalar başlatıldı ise de parasal sıkıntılardan ötürü ileriki yıllara ertelenmesi istendi. Bu ayrıntılar, konağın en azından istilaya uğranılan yılda sigortalı olmadığını da kanıttır. Buna dair belgelerin bulunmaması, mezkûr konağın sadece 1912 yılında bir yıllığına sigorta edildiğini düşündürmektedir.

Sonuç

Erzurum, tarihi geçmişi oldukça eskilere dayanan önemli bir şehirdir. Osmanlı döneminde de bu önemini korudu. Şehir merkezinde, eğitim, sağlık, adliye, askeriye ve idari alanlarla ilgili kamu hizmetlerinin sunulduğu birçok kamu binası inşa edildi. Erzurum'daki bazı kamu binalarının yangın tehlikesine karşı sigortalanmak suretiyle güvence altına alınması hususu ise ilk defa 20.yüzyılın başlarında gündeme geldi. Metin içerisinde etraflıca anlatıldığı üzere merkezde yer alan üç kamu binası bu süreçte sigorta ettirildi.

Esasen risk ve tehditlere karşı bu güvence arayışı, Erzurum Vilayetine özgü bir durum değildi. Genel olarak yangınların yol açtığı tahribattan korunma düşüncesi ve arayışının bir neticesiydi. Nitekim İstanbul başta olmak üzere pek çok Osmanlı şehrinde kamu yapıları sigorta ettirildi. Erzurum'daki uygulamalar, bu sürecin devamı olarak görülmelidir. Dünyada ve Osmanlı coğrafyasında sigortacılığın en büyük risk ve tehditlerinden biri yangınlardı. Kamu binalarının sigortalanması kararının alınmasında söz konusu yangınların doğrudan etkisi vardır. Bununla beraber Erzurum'daki sigorta süreçlerinde, ilk defa olarak deprem felaketinin de dolaylı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekte Osmanlı'da deprem sigortası uygulaması yoktu. Ancak 1901'de yaşanan ve birçok kamu binasının yıkılmasına yol açan Erzurum depremi, yangınların tahrip edici sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğinden, yöneticileri önlem alma hususunda daha duyarlı hale getirdi. Nihayetinde Erzurum'daki kamu binaları, 1901 depremi ardından yaşanan 1902 yangını sonrasında sigorta ettirilmeye başlandı. Yöneticilerin sigorta taleplerinde, Erzurum'un ağır kış koşulları yaşamasının ve buna bağlı olarak uzun süre soba kullanılmasının oluşturduğu riskler belirleyici oldu. Diğer taraftan hükümetin sigorta işlemlerini ecnebi şirketlere tercihen Osmanlı Sigorta Şirketine yaptırılmaları önerisi, Erzurum'da tam olarak uygulanamadı. Bazı kurum binaları mezkûr şirket tarafından sigortalanırken, bazıları ise yabancı sigorta şirketlerince sigorta ettirildi.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı (BOA).
 BOA. Babiali Evrak Odası (BEO). 2312/173340, 3122/234144.
 BOA. Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB.HPS). 26/5.
 BOA. Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT). 537/15, 559/23, 1580/59, 1660/76.
 BOA. Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR). 388/73.
 BOA. Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat (DH. TMIK.M). 171/20
 BOA. Hariciye Nezareti Umur-ı Hukukiye-i Muhtalita Müdüriyeti (HR. UHM). 355/76.
 BOA. İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN). 70/40.
 BOA. İrade Dahiliye (İ.DH). 1410/29, 1426/13.
 BOA. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT). 121/26, 123/94, 124/65, 125/116, 238/48, 396/44, 400/48, 591/15, 607/35, 617/23, 630/4, 779/3, 814/68, 833/37, 877/15, 932/52, 1125/20.
 BOA. Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiye Kalemi (MF. İBT). 26/108, 27/17, 254/56,
 BOA. Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM). 912/7, 1327/29, 1328/24.
 BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları Evrakı (A. MKT. NZD). 465/40.
 BOA. Şura-yı Devlet (ŞD). 146/60, 2670/13, 2727/38, 2742/27.
 BOA. Yabancı Arşivler Makedonya Arşivi (YB.021), 84/344.

Araştırma Eserler

- Ererdi, H, C. (1998). *Sigortacılığımızın Tarihi*. İstanbul: Commercial Union Yayınları.
 Ghulyan, H. (2017). "Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26/3, 1-29.
 Karataş, Y. (2010). Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Erzurum (Sosyal, Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
 Köksal, A. (2019). *Maâriife Kaynak Olarak Evkâf-ı Münderise*. Trabzon: Serander Yayınları.
 Özger, Y. (2017). *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
 Ritzer, G. Stepnisky, Jeffery. (2019). *Sosyoloji Kuramları*. (çev. Himmet Hülür), Ankara: Deki Yayınları.
 Şentürk, Ü. (2014), "Mekan Sadece Mekan Değildir: Kentsel Mekanın Yeni Tezahürleri", *Doğu Batı*, 67, 85-106.

Yazar Katkıları: Fikir-*, Tasarım-*, Denetleme-*, Kaynaklar-*, Veri Toplanması ve/veya İşlemesi*, Analiz ve/ veya Yorum-*, Literatür Taraması-*, Yazıyı Yazan-*, Eleştirel İnceleme-*

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept -*, Design-*, Supervision-*, Resources-*, Data Collection and/or Processing-*, Analysis and/or Interpretation-*, Literature Search-*, Writing Manuscript-*, Critical Review-*, Other-*

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.